

Br. 1893. V, 8.

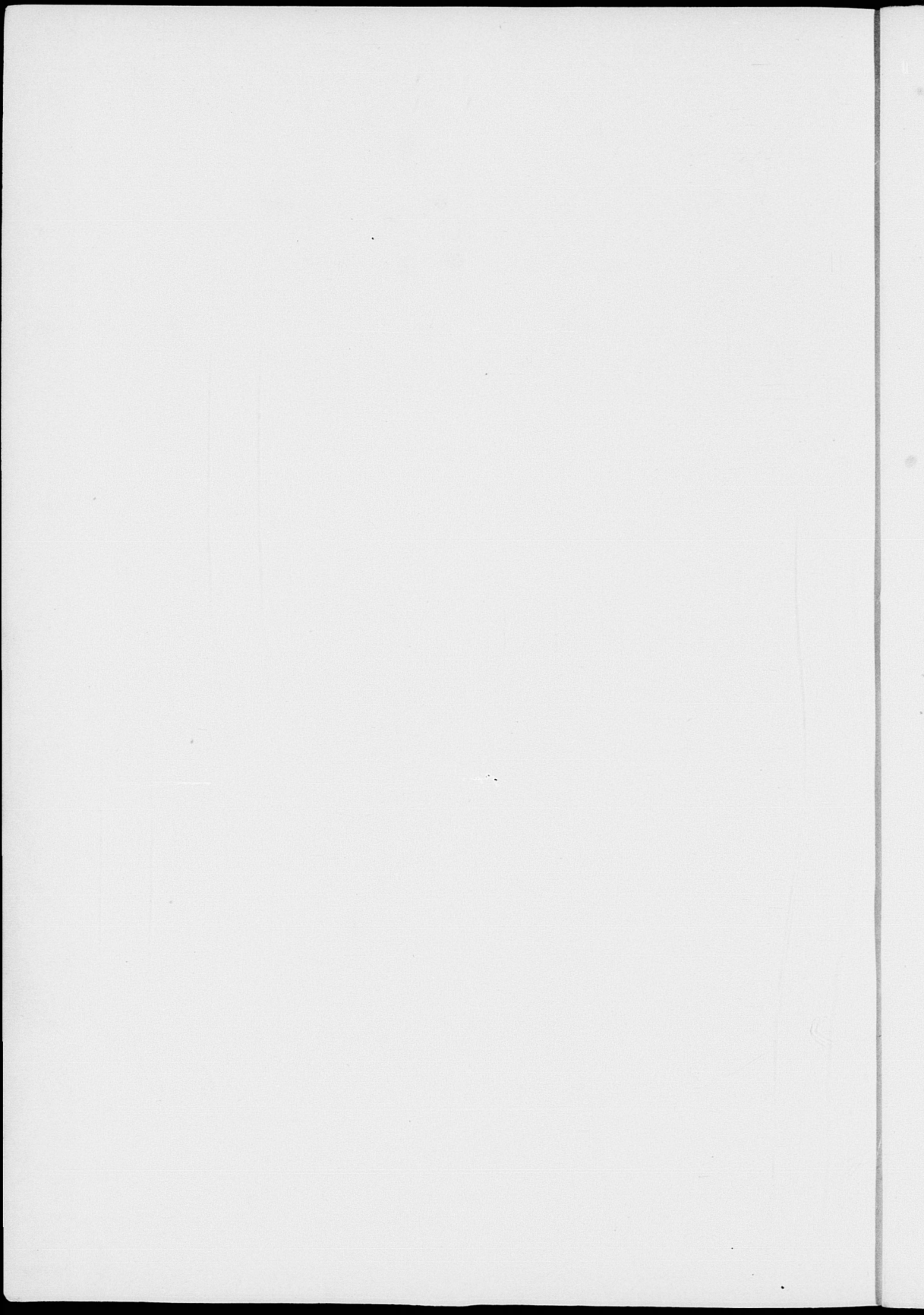
TRIFOLIUM LATINUM.

SCRIPTIT

DR. J. VAN DER VLIET.

ULTRAIECTI,
Ex officina C. H. E. BREIJER.
1893.

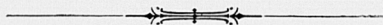
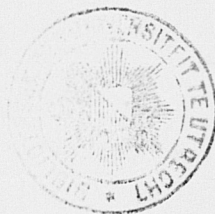

TRIFOLIUM LATINUM.

TRIFOLIUM LATINUM.

SCRIPSIT

DR. J. VAN DER VLIET.

ULTRAIECTI,
Ex officina C. H. E. BREIJER.
1893.

VANITAS VANITATUM

SATIRA

PERSII IMITATORIS CUIUSDAM OPUSCULUM

NOTULIS ILLUSTRATA.

L

SATIRA.

Vanitas vanitatum.

- „Scribere difficile est, inquis, satiram: hercule miror
„Scrupulus unde tibi tantus: num materies te
„Deficiat? num sunt homines stulti minus atque
„Augusto moderante orbem calvove 1) Nerone?
5. „Non ab avaritia aut stulta ambitione laborant
„Saecla hominum, quae nunc auris vescuntur et arvi
„Consumunt fruges? Adae 2) quodcunque coruscat
„Nonne stupet semen? superis Astraea relictis,
„Credo, redire parat; mox aurea nascitur aetas
10. „Quercus et durae manant stillantia mella!
„Agnæ 3) lupusque simul pascuntur; torva leaena
„Cum bove edit paleas — Judaei somnia vatis —
„In basilisci infans palmam infert parvulus antrum!”

1) cf. Iuv. Sat. IV. 37. Schol.: hoc convicium in Fl. Domitianum Titi fratrem, Vespasiani filium iactat.

2) Adam aut indeclinabile est, aut habet Genet. Adæ aut secundæ declinationis est: Adamus, mi.

3) Isaias XIII. 6.

- Immo, confiteor, sic nil gravatus amico
15. Cessi scripturiens, fatuorum copia abundat,
Necdum etiam modus est rerum inventus neque fines
Certi, quos cecinit numerosus olim Venusinus,
— Laudarunt multi, quotus illos quisque tuetur? —
Pastillos et adhuc Rufillus fragrat, at hircum,
20. Qui cum Rufillo frustra vitare Charybdim
Dum cupit, offendit latrantia cingula Scyllae.
Divitiis nondum ac contendere nobilitate
Cessant mortales; quadrigis 1) atque triremi
Felicitas petitur: curru quin immo vaporis
25. Electraeque Iovis scintilla scandimus aedes.
Res pretio modo censentur, quodque 2) aere paratur
Spernitur; ingeniis celsis homines ut ineptum
Aversantur opus, tribuit quod Jupiter, ac se
Suspiciunt demum, cum quae sublimia vires
30. Transvolitant modicas, crassa Tritonide temptant.
— Lingua Bocca ferox, incerta exponere sollers
Iura, clientela felix, subsellia vitat:
Quid sibi vult? quaeris: sibi vates esse videtur
Inceditque novo 3) cantorum tramite, callet
35. Non prius auditam linguam ulli, quem sacra nondum
Mystes induxit penetralia; figere verbis
Tendit dum mentis nutamina lubrica, versa

1) Hor. Epist. I. 11. 29. navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere.

2) Aere non argento vel auro.

3) Suspiciari licet de ea poetarum secta agi, quam Francia decadentes
appellat.

- Usque huc atque illuc, animive status dubii et qui
 Innatat in sensus pelago moderamine cassus ,
40. Umbras umbrarum, magis exilesque vagasque
 Quam languens anima est moribundi, levia vitra
 Vix velans speculi, lenis vel murmura venti;
 Monstrifica specieque vocabula glutine nectens
 Humano capiti cervices aptat equinas:
45. Acres pasturus criticos, mox tus et odores
 Carmine amicturus tineis vel edacibus esca.
 — Vicinus paries nobis quem proximus arcet,
 Tondendi facile haud quem quis superaverit arte,
 Forfice formandi doctissimus et calamistro
50. Crispandi crines, miseris succurrere calvis
 Qui fuerat solitus, dum crescit recula laetus,
 Haud pridem miro flagravat amore theatri:
 Pulpita conscendit, reges agit atque tetrarchas,
 Nusquam felicior, quam quando satellite ficto
55. Stipatus scenae tabulatum murice verrit.
 — Nuper meque meosque adii vix sole rubente
 Qui praestat saturos, dum sedulus aurea dona
 Flavae adfert Cereris: vestis splendore nitentem
 Comiter adgrediens „heus” ordior „optime pistor,
60. „Numquid aqua pura mundas fiscos tabulasque
 „Quaevis pistrinae servitque ministra supellex?
 „Nam gliscente lue sub aqua latet 1) Orcus avarus,
 „Nec tetrum virus vivo nunc cautius ullum

1) Memor esse videtur poeta luis cholericae, quae per aquae infectionem propagari credebatur.

- „Flumine vitandum.” Pistor meus, acta diurna
65. Pronus perscrutans „quid” clamat „garrule, nugis
 „Utilitati obstas populi mihique hanc meditati?
 „Legemne ignoras latam suffragia cunctis
 „Corpore mortali natis quae impertiat; ipse,
 „Quando sodalitium nostrum convenerit, illam
70. „Suasurus tonitru eloquii facile omne ciebo.
 „Panem nil neque aquam curo, tendo ad magis alta”
 Audio demissis meque auribus inde facesso,
 Frigescit furnus, dum curat publica pistor.
 — Alta innutritus quidam in sapientia honores
75. Fronte supercilioque truci contemnere vanos
 Vanior ipse parat. Quem si respexerit alma
 Quae 1) dea cincta 2) rosas Praenesti praesidet alto,
 Si quando pluerit decoraminibus, relevarit
 Gentis honoripetae sitim si laureus imber,
80. Captabit trux ille sinu gemmantia dona
 Expanso: phalerisque crucellis fasciolisque
 Pectus distinctus capite alto sidera tanget
 Coeli axis similis, stellis ardentibus 3) aptus.
 — Gente humili qui sunt neque rex rescribere possit
85. Ordinis ad maiusve velit fastigium, haberi

1) Fortuna Primigenia, quae Praeneste religiosissime colebatur.

2) Plin. H. N. l. 21. c. 4. genera eius (sc. rosae) nostri fecere celeberrima Praenestinam et Campanam. — Praecox Campana est, sera Milesia, novissime tamen desinit Praenestina.

3) cf. Verg. Aen. IV. 481.

Oceani finem iuxta solemque cadentem
 ultimus Aethiopum locus est, ubi maximus Atlas
 axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

- Ficti dum cupiunt reliquis limo potiore,
 Quorum 1) Deucalion proavos post terga remisit,
 Ultro se donant maioribus altisonosque
 Adsciscunt titulos, quorum si suppuget ipsos
90. In patria quae se pueros, cunabula parva
 Quae norit, primos vagitus unde sonarint,
 Terras longinquas peragrantes nomina libris
 Inscribunt — caupona patens nam nominis orbum
 Spernit cauta forasque eliminat — at sua libris
95. Dantes Baronis titulo illustrant Comitisse
 Nomen, avus plebi quo pannos vendidit olim,
 Barones 2) veri naturae munere nati;
 Caupo cum legit tam lautos plura reposcit.
 — Nimborum in patria, trans oceanum occiduus sol
100. Stingitur acre in quo stridens ut fervida lamna
 Tincta lacu, terram male quam mundoque sibique
 Invenit, nomen cui commodat alba columba,
 Nulla est nobilitas: cunctorum aequalia cuncta;
 Attamen antiqui mundi si forte viator
105. Pulvere de soleis 3) excusso caerula transit,
 Navi descendens vasto stupet oris hiatu:
 „Tot ducibus parens ubinamst exercitus?” inquit,

1) cf. Ovid. Met. I. 399. (Deucalion et Pyrrha) et iussos lapides sua post vestigia mittunt.

2) baro = stultus. Schol. ad Pers. Sat. V. 138. barones dicuntur servi militum, qui utique stultissimi sunt. Lege autem obligantur viatores, quando in hospitia devertuntur, nomina et patriam inscribere in libris huic rei destinatis.

3) In mente habuisse videtur auctor verba notissima quae imperatori Germaniae adtribuuntur.

„Bellum quod geritur?“ trivia namque urbis in omni
Pacificum salvere tribuni nomine Gaium

110. Aulus pacis amans iubet, officiosius Aulum
Multo etiam Gaius legatum mox resalutat:
Militat omne animans vel miles esse videtur,
Nullus ibi spirat minor ordine centurionis 1).
Postico foribus natura expulsa redibit:
115. Omnia vana, nihil non vano vanius ipso.
Quae cum dixissem, clare mihi plausit amicus:
„Euge“ cachinnat „amo laudoque istud, bone, tantum
„Eloquium, quantum non cortina crepuere
„Virginis ora sacrae, Phoebas 2) neque mugit antro.
120. „Rex, 3) quem turiferi stupuit regina Sabaci
„Verba dat ore tuo. En Aquinatis 4) redivivi
„Mordax ingenium. Pergis satiramne gravari?“
Paulisper mecum meditatus tempora dextra
Suffultus, subito clamo exsilioque sedili:
125. Numquam equidem faciam neque dicturus mihi legem
Ipsi committam, posthac ut tonsor avarus
Laudis Melpomenae, pistor vel publica curans,
Ille avidus decoris, tituli mendaxve viator,
Denique Ameriginis civis cognomine terrae

1) Cogitavit scriptor studium nominum militarium, quod apud Americanos obtinere dicitur.

2) Sibylla.

3) Reges. III. 10. 1. Sed et regina Saba, audita fama Salomonis — venit tentare eum in aenigmatibus.

4) Schol. ad Iuven. III. 319. inde enim fuit Iuvenalis, de Aquino, civitate Campaniae.

130. Signatae, quidquid parvi deliquerit ipse
 Hic homo, sub nasum folium hoc mihi truat, et acre
 Exsultans laetusque meis erroribus aiat:
 „En censor bellus, caecorum en luminis expers
 „Ductor, virtutis iudex censorque alienae
135. „Morosus, dulci genio qui indulgeat nil non.”
 Scribillet satiras quem liberat alba tabella
 Cuncti consilii, sileat cui discolor 1) urna.

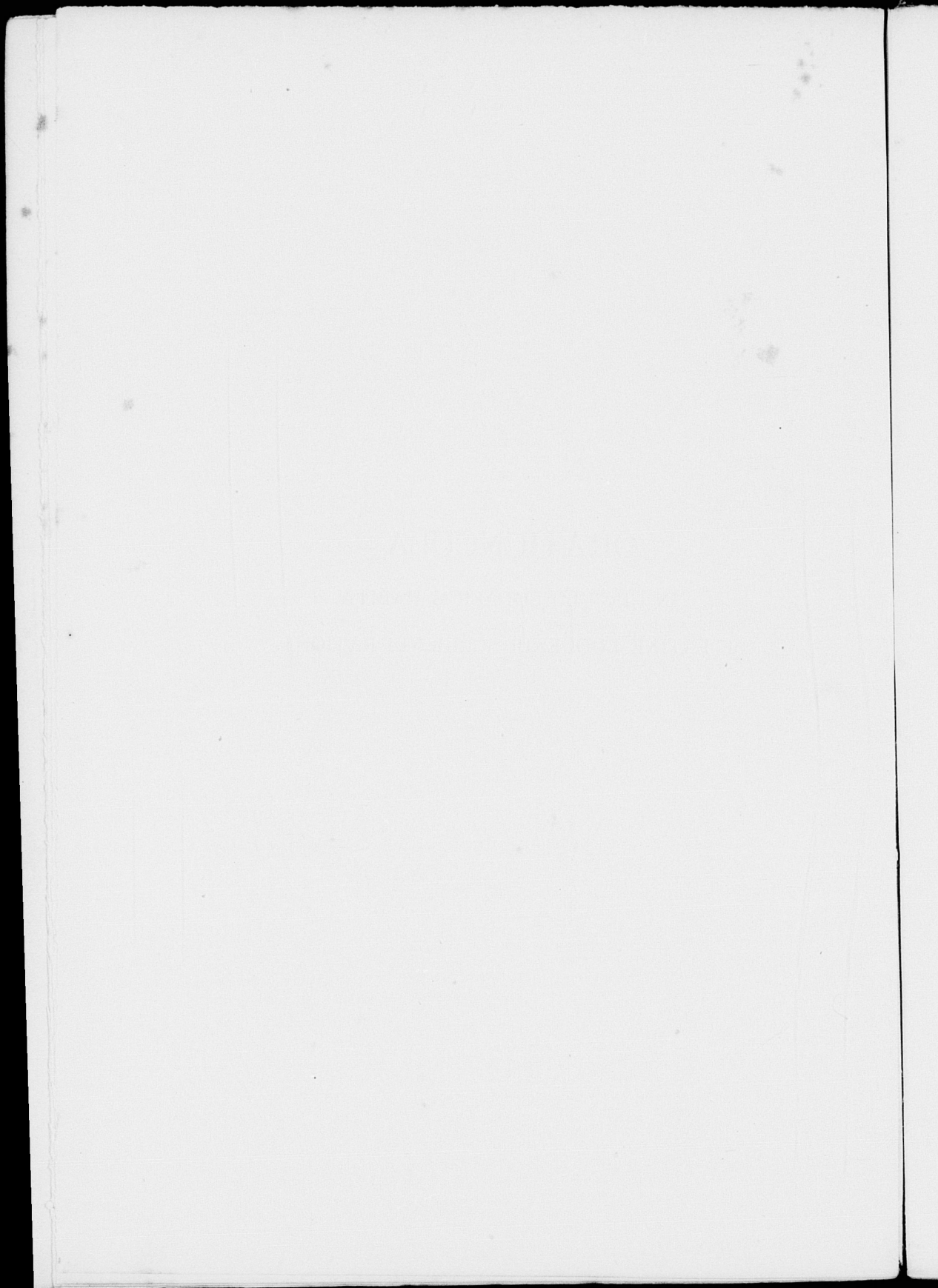
- Dum pater hoc ludit graviter, puer audiit: ille
 Angello latitans, ut mente haec vigilat actas
140. Urceolique solent ut grandibus auribus esse,
 Exceptum calamo lectori tradidit ultro.

1) discolor, sc. repleta tabellis nigris et candidis iudicum partim
 damnantium partim absolventium.

ORATIUNCULA

IN CIRCULO SODALIUM HABITA

DE LATINE LOQUENDI SCRIBENDI RATIONE.

Convenimus et d. v. saepius congressuri sumus, ornatissimi sodales, ut inter nos Latine loquendo et scribendo interiorē linguae notitiā percipiamus et in Romanorum sermonis indolem penitus nos insinuemus. Taedet iam huius rei utilitatem longis disputationibus, undique argumentis allatis, defendere: cuicunque de hac utilitate nondum firmiter persuasum erit, is procul a nostro sodalicio et a nostris consessionibus remaneat et alia omnia agat. Nobis vero tamquam placiti religiosi instar erit, quod omnem extra dubitationem positum credamus: nos sermonem Latinum non aliquatenus et certos citra fines, sed, quantum fieri possit, universum et notitia quam maxime absoluta cognoscere velle: neque quemquam plenam cuiusvis linguae perceptionem assequi, qui eam modo legere non vero satis commode et scribere et loqui calleat.

At vero unde loquendi illam et scribendi copiam et facilitatem hauriemus? Multa quidem tempus servavit litterarum Latinarum monumenta, prae vero illis, quae perierunt, pauca sunt et exigua, ex vetustatis et oblivionis naufragio erepta, unde plenam et vividam linguae, qualis antiquitus fuerit, imaginem haurire vix possimus. Praeterea novimus quidem sermonem urbanum et elegantem, qualem in libris homines adhibere soleant, familiarem vero et domesticam, qua ute-

bantur mediocris vitae et ordinis homines, prorsus ignoramus. Quidquid loquemur Ciceronem imitantes, loquemur non quidem cothurno digna, procul vero aberimus a quotidiana illa et vulgari mediocritate, qua inter nos homines venusti et elegantes inter sese confabulantes uti solent. Quis feret in colloquio, quod lingua vernacula habetur, virum ineptum, sesquipedalia verba serentem et artificiose structo verborum ambitu sententias suas explicantem? Quis non vel leniter vel acriter ridebit magistellum vano verborum tumore et ampullis rhetoricis inanem doctrinam et gravitatem putidam iactantem? Qui haec et huiusmodi nobis, usum linguae Latinae in plena luce, quam dicunt, saeculi undevicesimi etiam nunc commendantibus, obiecerit, dicet quidem aliquid, sed non omnia dicet et in multis a vera ratione prorsus aberraverit. Primum non prorsus deficiunt monumenta linguae vulgaris. Habemus Plautum, habemus Terentium. Nemo fortasse melius quam Terentius sequester et mediator existet inter humiliorem linguae formam, qua quotidie utimur, et sermonem exquisitiorem et elegantiores, quo, vesti velut festiva, scribendo vel verba ad plures faciendo sententias nostras induimus. Nam omnes, etiamsi unam modo ex multis, quas homines invenerunt, loquelam calleamus, compluribus utimur linguis. Aliis verbis et locutionibus utimur, alia nonnumquam dialecto, quando cum eis loquimur, qui vitae statu et aetate nobis fere aequales sunt, quam ubi sermocinamur cum hominibus, qui ordine, annis, divitiis, auctoritate, doctrina nos vel superant vel qui a nobis superantur. In convivio qui adsident non eodem ore loquuntur,

quamdiu cum vicinis de nescio quibus nugis dulce confabulantur, atque quando arrepto poculo repleto surgunt et verbis sive gravibus sive iocosus huic vel illi salutem propinant et poculo hausto longam ei et prosperam vitam exoptant. Ut vero ad Terentium redeamus, iam Varro eius mediocritatem, i. e. mediocre genus dicendi, laudavit, quo medium locum teneret inter sermonis „ubertatem” et „gracilitatem.” Qui vero mediocri genere sermonis utitur, et verbis et locutionibus mediocribus utetur: optimus igitur ille nobis existet dux, si ore rotundo quidem loqui voluerimus, cavere autem a loquela sufflata et tumida. Plautus humiliorem fori et platearum sermonem tradet: quamquam veri simile est servos quidem et piscatores Plautinos altius et urbanius loqui, quam re vera aetate Catonis maioris hoc hominum genus locutum sit. Quicumque enim omnes soloecismos, omnes salebras, omnes hiatus et ellipses, omnes spurcicias, omnia verba et locutiones, quae in certis modo hominum circulis et artificiis et audiuntur et intelleguntur, in scenam introduxerit, ingratum sibi faciet opus et spectatoribus, quod nostra aetate nonnulli facere conati sunt, theatrum liberum esse debere clamantes et vitam „realem” quam iactant, esse in pulpito repraesentandam. Sed habemus praeterea textum Plautinum non eo statu, quo Plautus ipse fabulas suas reliquit, sed refictum et fortasse politum ab iis, qui posterioribus temporibus fabulas eas agendas curarunt nec non a grammaticis qui Plauto edendo et interpretando operam dederunt. Quocumque nunc vero statu est, nobis fabulae Plautinae uberrima vena erunt et plenissimus fons verborum

ad vitam potissimum vulgarem et plebeiam pertinentium.

Praeter scriptores comicos etiam satirarum auctores nonnulla ad sermonem quotidianum cognoscendum conferent, non tamen ita multa, quod saepissime, ubi de rebus agunt vilioribus et humilioribus, per ironiam iocose imitantur stilum grandiore et sublimiorem poetarum tragicorum et epicorum. Epicos praesertim, quibuscum formam carminis habeant communem, facile sequendos sibi proponunt: immo Lucilius, Varro, Horatius, Juvenalis non parum leporis seniorum imitationi poetarum debent. Omnium vero locupletissimus scribendi auctor, iis quidem, qui ampullis et flosculis oratoricis evitatis, omisso omni turgore et grandiloquentia, simpliciter sed eleganter scribere velint, erit Petronius Arbiter. Misere sunt lacerata fragmenta, quae hodie operis Petroniani superant; pessimos et spurcissimos tradit mores, sed quaecunque narrat, narrat sermone puro, leniter fluenti et perquam urbano. Praeterea si quis cognoscere velit, quo modo libertini, infimae sortis et sordium homines, sed divites facti, sive mercatura, sive per artes peiores, inter se locuti sint, Petronium adeat et audiat Habinnam et Trimalchionem, Fortunatam et Scintillam confabulantes vel adeo inter se blaterantes. Dulce rideat Gaium illum, virum hercle non nesapium, qui tam bene noverit unde primum Corinthia vasa nata sint. „Cum Ilium captum est” inquit „Hannibal, homo „vafer et magnus stelio, omnes statuas aeneas „aureas et argenteas in unum rogi conges- „sit et eas incendit; factae sunt in unum ae

„ra miscellanea. ita ex hac massa fabri sustulerunt et fecerunt catilla et parapsides et statuncula. Sic Corinthia nata sunt.” Idem possidebat scyphos, in quibus erat caelatum: „quem ad modum Cassandra occidit filios suos” et „pueri” inquit „mortui iacent sic, ut vivere putes. Habeo” addit „capides M, quas reliquit patrono meo Mummius, ubi Daedalus Niobam in equum Troianum includit.” Videtis mythologiam quidem et historiam artis a Trimalchione non esse discendas, at inferioris Latinitatis luculentus erit magister.

Omnes scriptores aliquid conferent ad stilum nostrum acuendum et ad sermonis copiam augendam: si quis vero genus dicendi imprimis facile et mediocre spectat, plurimum commodum praebebunt de scriptoribus sequioris aetatis illi, qui non nimis alta et grandia affectaverint, qui Ciceronem non in omnibus sint imitati. Quicumque legerit et relegerit *Dialogum de causis corruptae eloquentiae*, Ciceronianiani cuiusdam opibus se ditaverit, sed eius, qui suorum temporum facundiae multas lactiores et acutiores sententias, magisque audax, concisum et variatum debeat genus dicendi. Nihil aequalius et facilius fluit, quam sermo Lactantii, est vero Cicero fere alter. Contra Minucius Felix, quamquam et ipse Ciceronem suum probe novit, proprio magis loquitur ore. Omnibus his stili facilitate et iucunditate praestat Sulpicius Severus, qui genere dicendi valde lucido et puro, praesertim si meminimus eum sub finem IV p. Chr. n. saeculi in Aquitania scripsisse,

lectorem tenet et permulcet aures, quando narrat vitam monachorum in desertis Orientis vel historiam St. Martini, quae fabulosis et miraculosis repleta narratiunculis, fabulae fere romanensis instar est. Etiam Augustinus in eis operis partibus ubi narrat et disputat, velut in ea parte „Civitatis dei” ubi Iudaeorum historiam cum rebus gestis Graecorum et Romanorum comparat et, ut unum adferam exemplum, tradit Aeneam diem obiisse eodem fere tempore, quo Samson iudex in Israel fuerit — etiam Augustinus, inquam, utilis erit ad nostri copiam sermonis et facundiam augendam. Id enim nunc imprimis ego, ut vos quadam verborum et locutionum ubertate instruem, ut divitis facundiae linguae participes vos faciam. Veniet deinde, quam et veteres et renascentium litterarum viri docti appellant et sequuntur, eloquentia, ars sc. bene loquendi et scribendi, qua etiam versuum pangendorum continetur scientia. Facundos nos fieri oportet, antequam eloquentes fieri possimus. Est autem facundia facilitas dicendi et copia: facundi sunt qui facile fantur, eloquentes, qui facile et bene. Quando vero plerumque legere solemus poetas, oratores et historiarum scriptores, qui et ipsi poetico et rhetorico colore narrationum et disputationum telas inficere student, sermonem grandiore prius cognoscere solemus, quam humiliorem et magis mediocrem. Inde fit, ut vix animo fingere possimus Romanos nisi altisonis et grandisonis vocabulis utentes et velut in pulpito tragico sesquipedalibus verbis declamantes et magnis passibus huc illuc gradientes. Attamen scimus nihil humani ab eis alienum fuisse. Et Romulus et Cato et Caesar

edebant et dormiebant, pituita laborabant et ministros habebant cūbicularios, quibus non semper heroes esse visi sint.

Quod dicebam omnes scriptores aliquid conferre ad facultatem loquendi et scribendi ampliandam: erit confitendum esse complures, qui fere sola verborum copia nos adiuvent, ut eorum dicendi genus potius vitandum sit quam sequendum. Nemo quisquam in animum induxerit imitari Apulei tumorem et vanum verborum undique decerptorum tinnitum. Qui ita flores collegerit, non coronam sed opus conficiet musivum, sine iudicio vel artis intellegentia confectum, nulla neque colorum pulchrae mixturae neque imaginis accurate delineandae habita ratione. Neque quisquam Plinii maioris obscurum et parum diligens scribendi genus admirator, neque ridiculum Frontonis archaismum vel barbariam scriptorum historiae Augustae. Duos adhuc fontes stili elegantis quidem, non tamen nimis supra soccum adsurgentis, tacui, Epistolias Ciceronis et opera pedestria Senecae philosophi. Legimus in vita Mureti, eum unum et viginti annos Romae docuisse, quorum consumpserit octo in docenda philosophia Aristotelica, reliquos vero impenderit interpretationi eorum librorum, „qui non solum acueresed alere 1) etiam ingenium” soleant, Platonis, Senecae, Horatii, Taciti, Ciceronis. Habemus servatam oratiunculam, qua auspicatus est interpretationem Epistolarum ad Atticum. In ea se defendit ab iniqua cavillatione eorum, qui omnem epistolarum lectionem leve quiddam et prope nugatorium esse contendunt, ad quas percipiendas et intellegendas doctore vix opus sit.

1) Cf. Tac. Dial 14.

Bene quod nobis nemo tam absurda obicit, neque quisquam negat epistolas magis adhuc ceteris Ciceronis operibus interpretationem, eamque accuratam, desiderare. Ideo vero viri eloquentissimi sententiam invocavi, ut meam inde firmarem. Facile concedimus Mureto cum Caesare sentienti, delectum verborum originem esse eloquentiae eisque, qui latina lingua eloquentes esse meditentur, hoc imprimis esse elaborandum, ut latine, pure et quam maxime ex veterum Romanorum usu ac consuetudine loquantur. Neque sum immeror, nos tam alta nunc non spectare, neque iam ad eloquentiam tendere, sed contentos fore, si, etsi oratores Latini fieri nondum possimus, at locutores probabiles linguae Latinae fiamus. Qui vero cuiusvis viae dimidiam partem emetiri velit, ei eadem regio erit tenenda, atque illi, qui ad ultimam itineris metam pervenire voluerit. Ad hanc puram et emendatam loquelam percipiendam, omnis eloquentiae fundamentum, Muretus censet, nullius libri fore lectionem utiliorem, quam epistolarum ad Atticum datarum, quippe quae de rebus fere domesticis ac familiaribus scriptae sint, ad hominem usu domestico et intima familiaritate coniunctum, idque genere dicendi simplici et sponte fuso. Ea simplicitas, illa nativa et spontanea levitas, illa desultoria loquacitas, quae tamen elegantiam et urbanitatem numquam desideret, ad finem, quem nos nunc cum maxime persequimur, egregie facit. Simplicitas autem et nativus lepor virtutes sunt, quas vix agnoseit Seneca, immo quaecunque scribit, rhetorico colore sunt fucata et saepius maculata, nimis acutam et dicacem cogitatorum suorum enuntiationem

affectat: sed excellit hominum et rerum experientia, mores aequalium suorum acute perspexit et multo saepe sale expressit: frequenter etiamsi de rebus sublimioribus agat, mentionem facit rerum vulgarium et ad vitam quae pertineant quotidianam. Si quis vero Senecae genus dicendi imitari velit, evitato sententiarum crebrarum nimiam brevitatem, qua oratio, incisionum nimia abundantia dilacerata et in multas frustulas minutas velut discerpta esse videtur.

Inieci modo mentionem Mureti, Marci Antonii Mureti, quem testatur ille, qui vitam eius enarravit, tanto ingenio fuisse, vix ut ullam desideraverit disciplinam et paene prius discipulos habere coeperit, quam magistros. Aginni, in urbe Aquitaniae, duce et adiutore studiorum usus est Julio Caesare Scaligero, ut mirum illud saeculum spectaculum viderit, Julium scilicet Caesarem M. Antonium litteras docentem. Novus ille Demosthenes, ad quem Lutetiae tot auditores confluebant, ut ne spatium quidem relinqueretur, ubi pedem doctor ipse ponere posset atque ut per audientium humeros, quasi per undas ad suggestum graderetur, quem rex quidem Franciae et regina verba facientem audire voluerunt — ille, inquam, Muretus queritur sua aetate omnem prope usum eloquentiae, praeterquam in scribendis epistolis, ita de medio esse sublatum, ut eius nec vestigium appareat. Judicia, inquit, Romae saltem, ita excercantur, ut in eis nullus plane locus eloquentiae sit. Putaveris Taciti aequalem de causis corruptae eloquentiae disserentem audire. „In deliberationibus de magnis et seriis rebus, quid quisque

dicat, non quam ornate dicat, attenditur." Eisdem fere verbis utuntur, qui interitum et contemptum eloquentiae apud huius saeculi homines deplorare soleant. Muretus autem suis discipulis auctor est, ut eloquentiam quidem colant, non vero illam, in oratore quae splendeat, sed eam, qua ad artem perveniatur diserte, prudenter et ad res, ad personas, ad tempora accommodate scribendi epistolas. Illa facultate testatur Muretus facillime ad intimam principum familiaritatem perveniri eosque qui hanc teneant artem ad maximarum rerum tractationem admitti.

Audiebamus Muretum deperditam lugentem eloquentiam, praeterquam in epistulis scribendis. Sicut veteribus poesis eloquentiae finibus continebatur, ita hominibus doctis, post renatas litteras qui florebant, ars epistolaria eloquentiam requirere videbatur. Inde factum est ut eorum litterae pulcherrime saepe et elegantissime scriptae, nihil prope habeant earum rerum, quae in litteris familiaribus contineri expectamus. Miramur hominum illorum elegantem verbositatem: verborum canoro sonitu velut ebrii, politi et ornati sermonis venustate satiari non possunt. Plurimi esse solent in laudandis illis, ad quos litteras mittunt; protectores suos et Maecenates disertissimis laudibus ad coelum ferunt; de litterarum excellentia et scientiae declamant, at vero de suis ipsorum rebus deque temporibus suis pauca modo et levia tradunt. Scribunt ut scribant et ut legantur, non ut alios de rebus suis faciant certiores. Velut in poculo, in quo multo latice cibus quidam solidus et ad hominem alendum idoneus mixtus est et dilu-

tus, multum lectori hauriendum est liquoris, antequam ad solidiora perveniat. Est vero confitendum liquorem illum multa arte et studio esse temperatum. Evolvamus litteras Petrarcae. Prima, in quam incidunt oculi pagina, hoc praebet initium epistolae: „Ani mi cura philo sophum qua e-rit; eruditio linguae oratoris est propria.” Deinde per quatuor grandes paginas declamat poeta de bonis eloquentiae, quibus mores, cum nostros, tum alienos, ad meliora semper excitemus. Proxima epistola continetur lepidissima descriptio senis avari cuiusdam, quem propter frugalitatem optime scriptor valere affirmat. „Hunc, nisi fame con-
„ficitur, immortalem scito: ita nihil loci febribus, aut podagrae.” Incultum corpus pannosa vestimenta induunt. „Accedit in cothurni morem subductus calceus, et attritum senio palliolum. Modo litteras nosset, philosophum aut poetam diceres: **philosophicum enim tergum, tragicos pedes habet.**” Tertia epistola delineat parasitum famelicum; quarta invehit in senem quendam artis dialecticae nimis amantem. Sunt quidem haec omnia vel pulcherrima vel festivissima, sed titulo, quem prae se ferunt, de rebus familiaribus” sunt hercle indigna.

Eximia huius epistolariae artis gloria florebat Paulus Manutius, clarus ille Venetus, et philologus et librorum typis impressorum excusor, Mureti fere aequalis. Optime de Manutii scribendi genere indicat, qui ultimus eius epistolarum edidit florilegium. „Quae licet,” inquit „ad eloquentiam Ciceronianam proxime accedant, tamen, quae illius

„aetatis erat consuetudo, tantam verborum copiam vel salutandi vel laudandi gratia in eos, ad quos epistolae dabantur, pleno quasi cornu effundunt, ut in summa verborum ubertate, ex exilitate rerum taedium nonnumquam obrepant legentibus.”

Manutius autem ad amicum quendam scribens, necesse habet Latinae linguae studium contra obrectatores et reprehensores defendere, qui tria fere in eam intentarent crimina, 1° Latinum sermonem obselevisse iam et extinctum paene totum esse, quod nusquam terrarum eum loquerentur homines, 2° quod monumenta eius linguae nimis exigua essent, quam ex quibus absolute cognosci posset, neque sciri posse, qua ratione quondam esset pronuntiata, 3° operae pretium non esse per tot annos haerere in studio rei, in qua dignitas tanta non inesset, neque diutius esse necessarium, dare operam linguae, cuius locum iam dudum alia occupasset. Non sequemur Manutium, quod ex animo diligeret studium mordicus defendentem, sed erit nobis solatio nobisque animum eriget, si meminerimus, studium, quod iam a. 1557 in Italia a multis impugnaretur, adhuc per totum orbem terrarum florere et vigere, quamquam id neque Manutii aetate necessarium fuerit, neque nunc necessarium sit.

Nomina virorum, qui litteras antiquas velut de sepulchro eruerint et luci plenae reddiderint, imprimis ideo attuli, ut vos admonerem Petrarcam, Muretum, Manutium, ceteros recentiores, qui Latine scripserint, utilissimum vinculum esse, quod nobis cum antiquis Romanis copulet. Genere et ratione sentiendi et cogitandi, vitae totius institutione

homines XVI^{mi} saeculi nobis multo sunt propiores antiquis et similiores. Qui eorum fuerunt Itali eo fruebantur commodo, ut lingua uterentur ex ipsa lingua Latina orta, ut Latine loquentes et scribentes quodammodo tractent sermonem patrium. Medii igitur inter antiquos et saeculum nostrum positi, velut pontem nobis sternerent, quo facilius ac tutius transgradiamur abyssum, qui nos a ueteribus illis magno hiatu separat.

His de rebus cum agimus πῶς ἂν ἔπειτ' Ἑρασμῳ ἐγὼ θείοιο λαθόμεν; Quamvis ad finem festinem, hoc unum nomen adhuc venerandum citari oportet, omniscientis illius popularis nostri, qui elegantia stili et urbanitate sermonis non minus quam doctrinae copia, dignus erat, quem omnes desiderarent et amarent. Si quis ad Latine scribendum se accingat, antea Ciceronem pervolutet, si ad loquendum prius legat Desiderium Erasmus.

Multa habebam, H. A., quae his adderem, sed nimia nocent et nemo facilius taedium excitabit, quam qui omnia dixisse voluerit. De una tantum re adhuc sententiam aperire licuerit.

Qui hodie Latine scripturus est vel locuturus, necesse habebit innumeras res memorare, quae veteribus ne in mentem venire quidem potuerint. Confugiemus igitur ad vocabula recens ficta, dummodo ne sint Latini sermonis indoli contraria, neque compendii et laboris vitandi causa vel barbarismos vel ridiculas circumscriptionum longarum ambages adhibebimus. In novis vocabulis procudendis neque erimus nimis religiosi, ut Ciceroniani illi, quos iam Muretus exagittavit et ludificavit, neque temere quidquid in buccam venerit,

efferemus, contenti, dummodo intelligamur. Si vivit adhuc lingua Latina — et mihi quidem numquam mortua esse videtur, quamquam non plenam illam vitam vivit et viribus exuberantem, qua vigent linguae, quae multorum milium hominum sunt in ore — si vivit adhuc sermo Latinus, nobis quoque scripta sunt illa Horatiana:

Dixeris egregie, notum si callida verbum
 Reddiderit iunctura novum
 dabitur — licentia sumpta pudenter
 Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem;
 ego cur, acquirere pauca
 Si possum, invideor?
 licuit semperque licebit
 Signatum praesente nota procudere nummum.

Ita sententiae nostrae, quamvis antiquo ornatu et cultu indutae:

Iuvenum ritu florebunt et vigeunt.

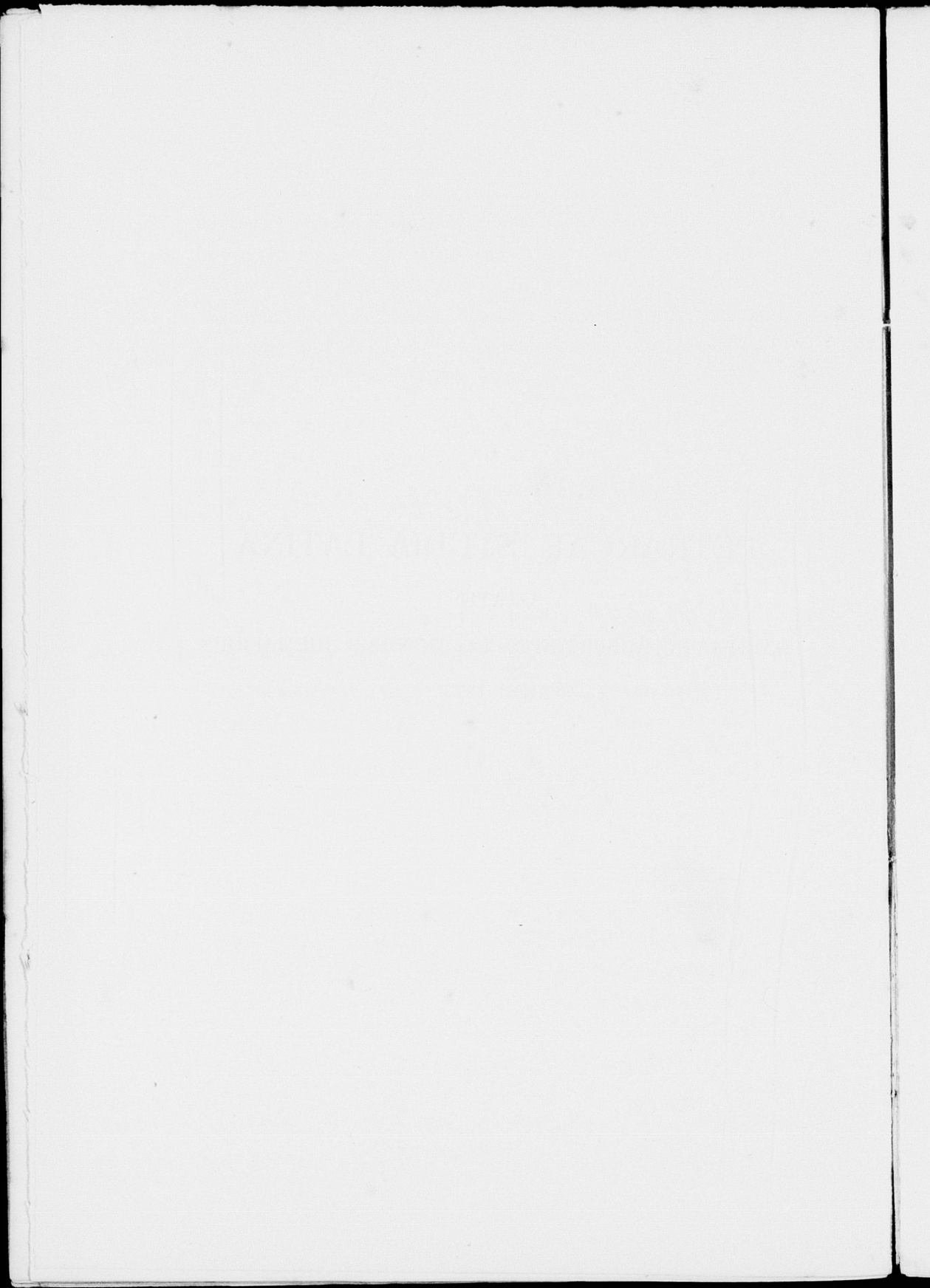
m. Febr. 1893.

PETRARCAE STUDIA LATINA

ORATIO

HABITA IN AUSPICANDIS LECTIONIBUS HIEMALIBUS

ANNI 1893.

H. A. Ne statim in medias res velut incidamus neve continuo magis austera agamus per unam hanc horulam tamquam ludibundi in scientiae vestibulo immoremur, antequam reverendum veritatis palatium ingressi Musis severioribus inserviamus.

Patavii, in urbe amoenitate et tranquillitate studiis nata, vivit vigetque ubique memoria viri omnibus antiquitatis fautoribus merito carissimi, Francisci Petrarcae. Intransitibus urbem per portam Cortalungam mox a sinistra manu in area, quae patet ante ecclesiam I carmini, ostenditur statua marmorea poetae, quam posuerunt eius cultores, cum ante hos fere viginti annos memoriam celebrarent quingentesimam diei, quo in finibus Patavinis resuscitator ille Latinitatis grandis natu diem obiit ultimum. In Universitatis bibliotheca, quae olim fuit domus principum Carrariorum, amplissimi conclavis parietes picturis ornati viros illustrissimos veteris historiae referunt Romanae. In his imaginibus eligendis et componendis artifices Petrarcae consiliis obsecuti sunt, in angulo autem ipsius simulacrum delineaverunt, libris circumdati et studiis vacantis. Tertio denique monumento in eadem urbe idem poeta honoratur: in Prato della Valle, in loco patulo et perflabili arboribus consito et rivo irrigato, inter octoginta auditorum Patavinorum statuas, quibus

memoria virorum de civitate bene meritorum et clarorum Universitatis Patavinae alumnorum renovatur, etiam Petrarca lapideus est constitutus. Quatuor autem vel civibus vel incolis Patavium praecipue gloriatur: Livio, Dante, Petrarca, Galileo.

Tota quae Patavium circumdat regio quanquam prorsus plana est neque ulla variatur soli asperitate, curioso viatoris obtutui a parte meridionali urbis collium series se offert: montes autem Euganei ut antiquitus hodieque appellantur. Clivo satis arduo e media planitie, ubi minime expectaveris, attolluntur omnes separatim vix ullo vallium vel minorum altitudinum vinculo cohaerentes, ab imis radicibus usque ad summa cacumina viretis obtecti. In his montibus Petrarca ultimos degit vitae annos in pago Arqua, ibique septuagenarius longiorem et irrequietam vitam finivit. Osor enim urbium amabat praeter omnia naturae amoenitatem et horto colendo delectabatur: qua vero erat animi libertate nolebat cum aequalibus in omnibus iurare in verba Aristotelis. Habitaverat autem antea Venetiam, urbem quidem pulcherrimam, sed propter aquarum copiam horticulturae parum aptam et quae nimis abundaret Averroistis, i. e. clari illius philosophi Arabici, Aristotelis interpretis, sectatoribus.

Quanquam iam saepius poetae nomine Petrarcam indicavimus, nunc quidem non imprimis carminum scriptorem sumus quaesituri. Non hercle aspernamur *Canzonarium* illud, in quo dominam Lauram, amicam omnibus mulieribus forma moribusque praestantem, tot tantisque laudibus effert, neque in ea re ipsum auctorem imitabimur. Parvi enim

faciebat nugas suas, quas appellabat, vulgari sermone conscriptas, ex Latinis vero operibus immortalitatem sperabat, ex ipsis illis libris, quos hodie nemo fere legit mortalium. Eodem opinionis errore laborabat atque Boccacius, quocum Petrarca intima iunctus erat amicitia. Ne aequalium quidem suorum Italica scripta valde admirabatur. Eiusdem amici opus apud posteros clarissimum, fabulas scilicet, quae, dum Florentiae grassaretur tetra pestilentia, in villa urbi vicina, in circulo familiarium per decem dies continuos habitae esse finguntur, Petrarca sub finem demum vitae legit. Ne tunc quidem librum accurata lectione persecutus est, sed quod ipse scribit, initium modo et finem „curiosius perspexit”, ultimam vero narratiunculam liberiore stilo Latine vertit, ut Italici quoque sermonis ignaros tam dulcis historia delectaret. Neque hanc suam neglegentiam amicum celare studet, sed in epistula, qua versionem illam ipsi narratori dedicat, ingenue fatetur. Immo in altera epistula et ipsa ad Boccacium missa, qui amico paulo ante *Divinae Comediae* exemplar sua manu scriptum dono miserat, non dissimulat se juvenem divinum illud carmen neque legisse, neque emptione comparasse, quamvis magna alioqui librorum arderet cupidine. Atqui Petrarcae pater quondam cum *Inferorum* vate familiariter vixerat simulque cum ipso ex urbe patria, Florentia scilicet, pulsus fuerat in exsilium. Defendere quidem se dignatur a criminibus eorum, qui eum aequalis poetae gloriae invidisse iactarent, et ingenii ab ipso diversissimi summam profitetur admirationem, ita vero ut, quanquam facile credamus eum ab invidiae vitio prorsus

alienum fuisse, celsum et austerum poema magis suspexisse quam amasse perspiciatur. Laudat stilum 1) „in suo genere” optimum; ipse se quoque olim vulgari eloquio excercuisse confitetur ingenium, antequam elegantius quid esse invenisset et altius spirare didicisset. Facile aemulo „vulgaris eloquentiae” palmam cedit neque tamen illi propter vulgi illitterati favorem invidet, qui eius carmina in ipsa pronuntiatione corrumpant et quorum laudibus se cum Vergilio et Homero carere sibi gratuletur. Mirum dictu, dedita opera in longiore epistula nomen celeberrimum paterni amici prorsus reticet.

Nobilem poetam Florentinum quod in vulgari eloquio, quam in carminibus aut prosa clarior et altior assurgeret, ipsum sibi fuisse imparem opinabatur Petrarca. Carmina autem et prosam dicebat opera Latina, ut vernaculae linguae scriptores poetarum nomine vix dignos habuisse videatur. A prima inventute intima cum antiquis vixit coniunctione, ut sibi non magis Italus quam Romanus esse videatur. Leo pontifex maximus, decimus sui nominis, cum Erasmum ad se Romam evocaret, scripsit: aliis alia patria, Roma communis litteratorum omnium patria est. Petrarca non modo Romam sibi propter litterarum amorem patriam sed veteres Romanos suos credit esse maiores: ubi Ciceronis vestigiis insistent Romanorum et Graecorum ingenia et facultates inter se confert, ita scribit: Graecos et ingenio et stilo frequenter vicimus et frequenter aequavimus. In annotatiuncula in libro manu scripto, qui olim fuit Petrarcae, servata haec habemus Carthaginem cum exercitu

1) Ep. Fam. XXI. 13 edid. Fracassetti.

nullus omnino nostrorum ducum intravit, nisi Africanus minor. Noster Scipio alibi legitur. Codices quibus est ipse Petrarca usus, post obitum ipsius per totius Europae bibliothecas sparsos investigavit vir doctus et elegans, de Nolhac, multosque ad lucem retraxit. Hos libros non modo diligenter perlegit poeta sed multis annotationibus illustravit, ita ut diverso scripturae genere recognosci possit, quoties et qua fere aetate ad eandem lectionem recurrerit. In bibliotheca Laurentiana servatur Horatii exemplar olim Petrarcae, Vaticana eiusdem continetur liber, quo Apuleius cum Palladio, rerum rusticarum scriptore, colligatus est, Parisiis Livius, Mediolani in Ambrosiana Vergilius sunt depositi, quos libros Petrarcae manus triverunt et illustrarunt. Neque tantum quidquid pertinet ad scriptores elucidandos in haec volumina contulit: cum scriptoribus, veluti cum vivis hominibus colloquitur, eos laudat atque vituperat. Cave, male dicis: hunc in modum carpit Ciceronem, quando in libris de natura deorum (III, 87) Cottam facit docentem bona quidem externa homines a deis habere, virtutem vero sibi ipsis merito acceptam referre. Quando sibi non constant philosophi, quos inter se colloquentis fingit Tullius, erroris eos coarguit: Paulo ante dicebas, Balbe, ipsum mundum esse deum, nunc a diis administrari affirmas. In libris de ignorantia: Heu, mi Cicero, quid ais? tam cito dei unius et tui ipsius oblivisceris? Disputat autem cum Cicerone de philosophorum placitis, quae paganismum olere videantur, quamquam alibi de eodem testatur: interdum non paga-

num philosophum, sed apostolum loqui putes.

Petrarca cum antiquis suis non modo familiariter colloquitur, sed quidquid laeti vel mali experiatur, tamquam amicis confidit. Vergilio suo narravit, id est in pagina vacua libri Ambrosiani notavit, annum, mensem, horam et locum, ubi Lauram suam primum vidisset addiditque uno et vicesimo anno post eodem mense, eodem die, eadem hora lucem illam luci esse subtractam animamque eius in caelum, unde esset, rediisse. Hoc praecipuo novimus testimonio Lauram illam non fuisse, quod iam sodalis ipsius ridens erat suspicatus, vanam umbram atque imaginem, quales sibi fingere poetae soleant, sed aliquando solido corpore inter res humanas obambulasse.

In eodem codice complurium Petrarcae amicorum obitus memoriae mandantur, nec non unici filii Ioannis, quem scribit ad dolorem suum natum, viventem se gravibus atque perpetuis exercuisse curis, et acri dolore morientem vulnerasse. Videtur autem inter patrem et filium nunquam bene convenisse, neque immerito dubitari, num poeta studiis semper implicitus vagoque vitae genere nunc hic nunc illic consistens liberis educandis satis fuerit aptus. Cum multis parentibus et educatoribus etiam Petrarca immeror fuit simplicissimae veritatis, pueros non statim ab ineunte aetate nasci senes.

Scribit alicubi Petrarca se in confinio duorum populorum esse positum. Hoc dicere videtur: in mentem suam veterum Romanorum et aequalium suorum, vel adeo hominum generum, quae mox essent futura, cogitandi rationem et sentiendi in unum confluisse. Nunc enim inter omnes constat, sicut poeta Florentinus ultimam et optimam medii

aevi imaginem praeberit, Petrarcam primum hominis fuisse moderni exemplum atque in multis rebus magis nobiscum, quam cum saeculi decimi quarti sensisse aequalibus. Ab illo novus saeculorum natus est ordo. Oderat et ludibrio habebat artes, quas tunc alii omnes reverebantur et suspiciebant: scholasticam scientiam et dialecticam, iurisprudentiam et medicinam non veram quidem illam sed vanam, neque ullis rerum naturae scientiae adminiculis innitentem, quam suae aetatis medici profitebantur. Magnum virum putabat Aristotelem, magni vero philosophi doctrinam ab interpretibus eius et sectatoribus misere corrumpi et vitiari credebat.

Ad opiniones tam novas tamque sanas antiquis ducibus pervenerat, sed ipsos antiquos alia ratione intellegebat atque illi qui tempore eum praegressi erant. Et medium aevum noverat antiquitatem, eosdem fere scriptores legebat ac Petrarca, sed externa modo intellegentia, quia carebat facultate, sua ipsius cogitandi et sentiendi ratione dimissa, in mentem et sensus alienos immigrandi: antiquitatem velut induendi. Quamvis igitur copiosam ad res antiquas pertinentem scientiam medii aevi doctores complexi essent, memoria magis quam animo has copias comprehendebant, sicut adolescentes qui in scholis verba quidem et figuras verborum condiscant, ad interiorem vero linguae et antiquitatis notitiam nondum perveniant. Quis Homerum intellexerit, cui Priamus et Agamemnon reges erunt feudales multis vassallis et equitibus stipati; cui Calchas erit episcopus; et Troia *εὐράγεια* urbs multis monasteriis et ecclesiis ornata. Primus Petrarca, relictis suorum temporum praecudiciis et praesumptionibus,

scriptores antiquos per se ipsos et ex se ipsis interpretari studuit, vitam antiquam animo vivere, redire in veterum sententias, notiones, perceptiones, animo fieri antiquo. Sic amici, sodales illi fiebant scriptores Latini, quibuscum colloqueretur, ad quos daret epistulas, quos castigaret et laudaret. Anterioribus fodina fuerat antiquitas, ex cuius uberrimis venis gemmas et aurum sententiarum et rerum gestarum effodiebant: Petrarcae erant horti, in quibus vitae domum posuerat, quorum amoenitate semper vividior sensu fruebatur.

Omnium scriptorum Latinorum, Graecos enim vix novit, maxime admirabatur Vergilium et Ciceronem, duos quos praedicabat nostrae linguae oculos. Alterum carminibus, soluta alterum oratione imitatur. Imitatur quidem, ita vero ut similitudinem sequatur, non identitatem. Omnis vestis, inquit, histrionem decet, sed non omnis scribentem stilus, suus cuique formandus servandusque est. Prudentius igitur de stili imitatione quam de vita censuit: si quidem verum est, poetam iussisse post mortem suam poema epicum, cui titulus „Africa”, igne comburi, ad finem usque Vergilium imitatus. Quodsi vere traditur, suspicamur in magna fuisse spe, fore ut alter existeret Augustus sospitator carminis, quod multum ipse admirabatur et in quo gloriae suae ad posteros propagandae expectationem praecipue fundabat.

Amat noster duorum Romanae eloquentiae parentum, Ciceronis et Vergilii, memoriam coniungere, ideoque libenter renovat veterem fabellam, cuius mentio extat apud Servium.

In epistula enim altera ad Ciceronem data hunc admonet quondam cum Eclogam sextam in theatro cantari audisset operis pulchritudine obstupefactum rogasse cuius esset, quod cum cognovisset, sua cum Vergilii laude permixta, dixisse: magnae spes altera Romae. Hanc vocem adeo placuisse Vergilio, ut post annos viginti, Cicerone iam pridem rebus humanis exempto, eadem verba Aeneidi suae inseruerit, ex se ipso ad Ascanium translata. Petrarca vero leviter immutata eadem ipsi Vergilio adaptat in epistula versibus conscripta, qua his verbis infit:

Eloquii splendor, Latiae spes altera linguae. 1)

Sicut dei Romanorum et Graecorum per medium aevum ad daemonum ordinem descenderant, vates quoque antiqui propter magicam, qua praediti credebantur, artem male audiebant. Praesertim Vergilius magiae invidia flagrabat, immo ipse Petrarca olim in aula Avenionensi propter assiduam Vergilii lectionem in suspicionem venerat necromantiae. Ea quoque re longe praestabat aequalibus, quod huiusmodi superstitiones aspernabatur. Neapoli iam antiquitus per montem Pausilypon via excavata est, quae ad hunc usque diem extat, nisi quod nunc, vetere occluso meatu, novum iter effossum est, per quod via ferrea plaustra vapore mota vehuntur. Huius cryptae iam memor est Petronius: credebatur vero Vergilius magicis artibus montem perforasse. Petrarca, cum Robertum regem Neapolitanum viseret, a quo, antequam Romae in Capitolio ornaretur laurea poetarum corona,

1) Ep. Fam. XXIV. 11.

per triduum de poesi et scientiis interrogatus est et finito colloquio ipsius regis chlamyde amictus, quondam multis hominibus astantibus ex illo rex percontatus est, quid de hac vulgi opinione sentiret. Libere respondit se nunquam magiae quidquam in Vergilio repperisse. Rex graviter huic responso assensus, confessus est excavationem potius ferri quam magiae prodere vestigia. Est memoria dignum Erasum quoque eundem hunc locum 1) vidisse et in libris memorasse, de quo Petrarca in Itinere Syriaco ita refert: Sunt autem fauces excavati montis angustae sed longissimae atque atrae; tenebrosa inter horrida semper nox; publicum iter in medio — mirum et religioni proximum — belli quoque inviolatum temporibus, — sic vero populi vox est — et nullis unquam latrociniis attentatum patet. Suspiciatur Petrarca famam popularem inde fluxisse, quod non procul ab exitu faucium in aggere edito Vergilii busta visuntur. Nec minore, immo maiore animi libertate quartam illam Eclogam Vergilianam, quam tunc omnes Christi adventum significare interpretabantur — et hercle mirum in modum tali interpretationi apta est — ad Augustum retulit, quanquam poetam praesagia Salvatorem augurantia perperam ad principem mundanum traxisse confitetur. Ceterum in Vergilio explicando non expers est aequalium suorum erroris, qui omnibus rebus et scriptis mysticum quendam et interiorem sensum subiciebant. Vergilium triplici ratione, historica, physica et allegorica explicandum esse credebat: in singulis

1) Opera. Basilcae, p. 360.

verbis lumen aliquod latere sub nube poetica. Venti, quibus rex Aeolus imperitat, illi sunt irarum impetus et concupiscentiae, motusque animi in pectore: Aeolus ipse ratio, regens frenansque appetitum animae; spelunca, qua Aeolus abdit ventos, sunt cavae et latebrosae partes corporis humani, pectus et ilia, passionum sedes. Aeneas vir fortis et perfectus: Achates cura, sollicitudo et industria virorum illustrium comes: silva quam oberrat Aeneas, vita humana; Venus media silva obvia est voluptas; succincta est, quia voluptas velociter fugit. Eadem ratione cetera. In marginalibus et interlinearibus notis exemplaris Ambrosiani mirum huiusmodi interpretationis reliquit specimen. Pastor Tityrus, qui in Ecloga prima inducitur rusticae vitae felicitate fruens est Vergilius, qui sub aliena persona Augusto beneficiorum in se collatorum gratias agat. In versibus:

Fortunate senex! hic, inter flumina nota
Et fontes sacros, frigus captabis opacum,

adverbio hic Romam designari opinatur commentator; flumina nota, sunt discipuli, qui cum Vergilio versarentur, fontes sacros sunt magistri ex quibus flumina, i. e. discipuli sunt: frigus opacum erit umbrosum et repositum studium. In sequentibus frondator, qui sub alta rupe canet ad auras explicatur Augustus, qui in aperto iura dabit: rupes autem est saxum Tarpeium; palumbae, Tityri deliciae, sunt Maecenas et uxor, propter castitatem, et turtur ab aeria ulmo gemens Pollionem creditur significare, qui amissam doleat coniugem. Si quis

quaesiverit, quid lateat sub ulmo, respondebitur procera arbore indicari Pollionis eminentem fortunam. Talia sequuntur complura, omnia absurdo absurdiora. In suis quoque ipsius Bucolicis Petrarca multa huiusmodi aenigmata abscondit ad vitam suam vel ad rerum publicarum statum pertinentia. Nimirum persuasum habebat, officium esse poetae rerum veritatem pulchris velaminibus adornare, quibus obducta vulgus insulsum lateret, ingeniosis contra lectoribus quo difficilior quaesitu, eo dulcior fieret intellectu.

O Romani eloquii summe parens, nec solus ego, sed omnes tibi gratias agimus, quicumque Latinae linguae floribus ornatur: tuis enim prata de fontibus irrigamus, tuo ductu directos, tuis suffragiis adiutos, tuo nos lumine illustratos ingenue confitemur, tuis denique auspiciis ad hanc, quantulacunque est, scribendi facultatem pervenisse. His verbis magnificis et colorem Ciceronianum prae se ferentibus Petrarca Ciceronem alloquitur, poeta oratorem, quamquam ne oratoria quidem laude prorsus ipse caret, ut qui saepius ad reges et principes legatus missus oratoris publici officio functus sit. Leguntur in altera epistolarum duarum, quas ad Tullium dedit: in hac enim laudat ingenium et linguam, in illa satis amare carpit inconstantiam eius et ambitionem, quas tunc demum penitus cognoverat, cum epistolas ad Atticum, nuper ab ipso Veronae inventos, perlegisset. Cicerone iam a pueritia fuerat delec-

tatus: qua aetate alii pueri Prospero aut Aesopo inhiabant, ipse incubuit Tullio; cum vix quidquam rerum intellegere posset, iam verborum dulcedine atque sonoritate detinebatur, ut quidquid aliud vel audiret vel legeret, rancum illi videretur et dissonum. Tanto quidem studio Ciceroni deditus erat, ut iurisprudentiam, cui a parentibus destineretur, neglegeret, donec pater, ceteroquin et ipse Ciceronis fervidus admirator, maiorem partem filii librorum, quasi continerent haeretica, in ignem coniceret, consolationis instar Rhetoricis modo et Vergilio iuveni relictis. Numquam Ciceronis in illo admiratio defecit, quem tanti facit, ut Christo fere exaequet neque veretur, ne parum Christianus sit, si Ciceronianus fuerit, memor procul dubio Sancti Hieronymi illius somnii. Nihil contra Christum Ciceronem loqui meminit, neque sunt nomina inter se contraria: Christus quidem deus noster: Cicero autem nostri princeps eloquii. Christus verbum est et virtus et sapientia dei patris: Cicero multa de verborum arte, de virtute et humana sapientia locutus est, vera utique et idcirco deo veritatis absque ulla dubitatione gratissima. Deplorat, quod Cicero verba Christi audire non potuerit; incomparabilis enim fidei praeco fuisset. Sed licet suspicari Christum humana sapientia et eloquentia ideo uti noluisse ne veritas divina humanum artificium videretur, neve, ut ait apostolus, in sapientia verbi evacuaretur crux Christi. Erat autem Petrarca fidelissimus ecclesiae filius, neque suspicabatur, unquam inter

doctrinam Ecclesiae Romanae et Romanorum litterarum scientiam rimam aliquam hiare posse. Quamvis vero pius et religiosus, plane expers fuit scrupuli, qui ecclesiae patres multos male habuerat, ne Christiano indignum esset veterum exemplorum studium. Cum relicta Valle clausa Mediolanum habitaret, incidit in Augustini Confessiones. Ex eo tempore colligit lectitatque libros ecclesiasticos: magisque animi salutem quam eloquentiam curaturus est. Legerat quae delectarent, leget quae prosint. Oratores illi futuri sunt Ambrosius, Augustinus, Hieronymus; philosophus Paulus; poeta David. Neque tamen, quia sacros praetulerit scriptores, veteres abiecturus est, hos in verborum consilium, in rerum adhibiturus illos. Ad orationem utetur Marone vel Tullio, ad vitam consultatoribus et ducibus ad salutem eos, quorum fidei ac doctrinae nulla suspicio sit erroris. Alios ad necessitatem, ad ornatum alios deputabit. Revera in posteriore quoque vita multus fuit in studio scriptorum Latinorum, et quod vix ante illum quisquam, scientiam classicorum cum patrum ecclesiae notitia coniunxit. Vanis scrupulis, quibus Petrarca vacabat, laborabat amicus Boccaccius: qui quondam visionibus cuiusdam monachi consternatus poeseos et litterarum relinquendarum consilium agitavit. Cuius animum inquietum sedans amicus admonet ne vel exhortatione virtutis, neve vicinae mortis obtentu, a litteris deterreatur, quae si in bonam animam sint receptae, et virtutis excitent amorem et tollant, minuant quidem, mortis metum. Sin vero in coepto perstet et libris quoque venditis, omnia litterarum instrumenta proicere velit, rogat

ne quem alium emptorem sibi praeferat. Habere enim in animo, in perpetuam suae cum Boccaccio amicitiae memoriam, studiorum suppellectilem, libros scilicet, in unum et securum locum comportatos posteritati relinquere. Illud saluberrimum consilium suo tempori incognitum, sed exemplum veterum renovans, postquam amicus de litterarum fuga destiterat, Petrarca solus ita perficere studuit, ut bibliothecam suam Ecclesiae S. Marci Venetae, quam tum urbem incolebat, testamento relinqueret. Extat honorificum decretum Consilii maioris Venetorum, quo pretiosum donum grato animo aditur. Postquam vero Petrarca cum libris denuo Patavium migraverat, ipso mortuo et bello inter Venetos et Carrarios flagrante, bibliotheca maiore ex parte ad hos principes pervenisse videtur, quibus bello devictis libri partim divenditi sunt, partim in victorum, Viscontiorum scilicet, manus transiere et Paviam, ubi Mediolani Academia erat, translati sunt, unde aliis Neapolin, aliis in Franciam transportatis, bona pars sine vestigio periit.

Summus Ciceronis amator noluit tamen genus dicendi Ciceronis nimis urgere imitando Petrarca, quanquam, ut res ipsa fert, Ciceroniana multa se sponte eius stilo offerunt. Ciceronis dictio, etsi nonnunquam laxior et ornatior, prae Petrarca pressa est et constricta, robustior quidem multo quam lenissime fluens Itali oratio. In epistulis praesertim, ubi Cicero breviter et salsissimam verborum parsimoniam affectat, admirator eius verbosissimus est et saepe sententiarum paupertas magno sermonis fluvio mergitur. Maiore iure Senecae imitator appellabitur: nulla re magis delectatur,

quam meditationibus et observationibus moralibus, nec stilus eius Senecae scriptiois genus non redolet. Haud iniuria posterior quidam Italus, vitam Petrarcae describens hanc tulit sententiam: interdum iocatur salibus, sed ubique restrictus, (restrictius?) ut ille qui magis Senecae densitatem, quam Ciceronis amplitudinem imitatur, unde persaepe ex hoc recentiorem Senecam ipsum appellaverim. Leniter ridemus Senecae densitatem et pauco solutiore risu excipimus densitatem Petrarcae, reliquo vero iudicio prorsus assentimur. Iocatur quidem saepius Petrarca, rarius vero Cicerone, qui ei longe praestat urbanitate, cuiusque dicta acutiores aculeos habent, maligniora sunt et mordaciora. Petrarca in iocis obtusior est velut ubi medicum quendam oppugnans, qui poetas omnia quae scriberent fingere opinaretur, observat eos, qui omnia fingant, mendaces esse, qui si poetae sint, omnium poetarum summum esse adversarium suum. Neque breves illas Senecae sententioas imitatur, in quibus, evitatis plerumque coniunctionibus, notionibus omnibus aliae ex diverso notiones respondeant. Est vero elegans scriptor, leniter et varie iungens periodos, quem nunquam iustum verbum Latinum deficiat. Atqui sibi ipse in epistulis potius Ciceronis quam Senecae morem sequi videtur. Senecam enim quidquid moralitatis in suis libris sit, in epistulis congegississe, Ciceronem vero philosophica in libris agere, familiaria et res novas ac varios illius saeculi rumores epistulis inclusisse. Nobis secus videtur et multas meditationes libenter desideraremus, modo de suis rebus temporibusque plura

litteris inseruisset. Rerum vero paupertas, quam querimur, partim ex eo nascitur, quod communia illa de familiaribus rebus, negotia domestica, indigna existimans, quae litteris commendarentur, viva potius voce nuntinda curabat, partim inde, quod cum epistulae editioni pararentur scriptor omnia sustulit quae tunc, cum scriberentur, cognitu non indigna, postea lectori gravia fore vereretur. Sic fieri solet: quae nobis gravia videntur, spernent et ridebunt posteri, magno labore inquisituri, quae nos humilia et indigna memoria existimamus.

Romam Petrarcha per totam vitam quater modo visit. Intentis animis commentarios eius interrogamus, quanam mente veteris magnificentiae rudera ac reliquias contemplatus sit. Hic quoque non modo aequalibus sed posteriorum quoque saeculorum hominibus latius altiusque spectat, qui litteras quidem antiquas impense diligebant, monumenta neglegebant. Amici verebantur, propter ruinosum urbis statum, veritate famae et opinioni ex libris conceptae non respondente, ne falleret expectationem ipsarum rerum conspectus, neque huius metus ipse fuerat expers. Confitetur contra sibi accidisse, maiorem adhuc quam ratus esset se Romam invenisse. Urbem perambulans in universam temporis cum fabulositum certioris memoriam redit, imperatorum enumerat una cum apostolorum et martyrum monumentis. Hic, inquit Euandri regia, hic Caci spelunca, mox Pantheon designans, hoc opus Agrippae, quod falsorum deorum matri veri dei mater eripuit et paulo post hinc, ut fama est, monstrante

Sibylla, senex Augustus Christum vidit infantem. Difficillimum est discernere, quid veris oculis, quid mentis tantum aspexerit: quae rhetori, quae religioso debeantur viatori. Hoc constat eum quidquid viderit curioso obtutu studiosaque cura vidisse, et aequae longe afuisse a superstitione medii aevi, quod vetusta aedificiorum fragmina ut daemonum et larvarum opera horreret, atque a posteriorum humanistarum neglegentia, qui, toti in libris, monumenta mentione vix dignentur. Erasmus, qui uno fere anno ante Lutherum Romae fuit, obiter modo ruinas attingit „praeae Romae calamitatis cicatrices ac vestigia”. Poemati epico, cui Africa titulus, Scipionis imprimis laudibus celebrandis destinato, inseruit Petrarca accuratiorem urbis descriptionem, qualem illam Carthageniensium legati cum multo stupore vidissent. Sic conspiciunt Poeni in monte Quirinali

nudo — duos adstare gigantes

corpore —

Praxitelis opus Phidiaeque insigne supremi,

sunt autem domitores duo illi equorum, qui hodieque ante palatium Quirinale excubias agunt. Recentiore inscriptione Phidiae et Praxiteli attribuuntur: re vera aetatis imperatoriae sunt monumenta, Graeca sectatorum Lysippi exempla imitantia. Medio aevo has statuas populus Romanus a Tiberio erectas esse credebat in honorem duorum philosophorum Praxitelis et Phidiae, qui quae imperator cogitasset ultro divinare soliti essent.

Haud sine invidia quadam nostrae aetatis viatores legunt

Petrarcam cum duce itinerissaepius Thermarum Diocletianarum testudinem conscendisse, quod aer salutaris et prospectus liber et silentium et votiva solitudo nusquam magis essent. Hodie harum Thermarum rudera cincta sunt vicis populosis et in proxima vicinitate statio ferrearum viarum aedificata est, ut locus semper machinarum stridore et sibilis perstrepat.

Quamquam Petrarca interiore artis intellegentia caruisse manifestum est, sculpturam non neglegit, immo nimius esse in statu is antiquis praedicat. Gemmas et nummos antiquos, quos ei Romae moranti saepius vinearum fossores emendos offerrent, studiose colligebat. Operae pretium est memorare, Petrarca Patavium incolente ibi primos cum effigie principum Carrariorum nummos esse signatos, quae veterum in hac quoque arte absolutissimas manus imitarentur. Non diu post obitum poetae, primam maiorem statuam equestrem, quae recentiore aevo ex aere conflata est, absolvit Donatello, cuius ingens forma, equi fere Troiani instar, nunc etiam Patavii visitur.

Fuit Petrarca ipso profitente velut in confinio duorum populorum constitutus ac simul ante retroque prospiciens. Quod quia multo latiore sensu quam suspicari poterat ipse verum est, ideo quasi in introitu nostrarum lectionum huius viri studiorum quamvis levem et imperfectam imaginem propositam volui.

quam meditationibus et observationibus moralibus, nec stilus eius Senecae scriptiois genus non redolet. Haud iniuria posterior quidam Italus, vitam Petrarcae describens hanc tulit sententiam: interdum iocatur salibus, sed ubique restrictus, (restrictius?) ut ille qui magis Senecae densitatem, quam Ciceronis amplitudinem imitatur, unde persaepe ex hoc recentiore Senecam ipsum appellaverim. Leniter ridemus Senecae densitatem et pauco solutiore risu excipimus densitatem Petrarcae, reliquo vero iudicio prorsus assentimur. Iocatur quidem saepius Petrarca, rarius vero Cicerone, qui ei longe praestat urbanitate, cuiusque dicta acutiores aculeos habent, maligniora sunt et mordaciora. Petrarca in iocis obtusior est velut ubi medicum quendam oppugnans, qui poetas omnia quae scriberent fingere opinaretur, observat eos, qui omnia fingant, mendaces esse, qui si poetae sint, omnium poetarum summum esse adversarium suum. Neque breves illas Senecae sententioles imitatur, in quibus, evitatis plerumque coniunctionibus, notionibus omnibus aliae ex diverso notiones respondeant. Est vero elegans scriptor, leniter et varie iungens periodos, quem nunquam iustum verbum Latinum deficiat. Atqui sibi ipse in epistulis potius Ciceronis quam Senecae morem sequi videtur. Senecam enim quidquid moralitatis in suis libris sit, in epistulis con-gessisse, Ciceronem vero philosophica in libris agere, familiaria et res novas ac varios illius saeculi rumores epistulis inclusisse. Nobis secus videtur et multas meditationes libenter desideraremus, modo de suis rebus temporibusque plura

litteris inseruisset. Rerum vero paupertas, quam querimur, partim ex eo nascitur, quod communia illa de familiaribus rebus, negotia domestica, indigna existimans, quae litteris commendarentur, viva potius voce nuntinda curabat, partim inde, quod cum epistulae editioni pararentur scriptor omnia sustulit quae tunc, cum scriberentur, cognitu non indigna, postea lectori gravia fore vereretur. Sic fieri solet: quae nobis gravia videntur, spernent et ridebunt posterī, magno labore inquisituri, quae nos humilia et indigna memoria existimamus.

Romam Petrarcha per totam vitam quater modo visit. Intentis animis commentarios eius interrogamus, quanam mente veteris magnificentiae rudera ac reliquias contemplatus sit. Hic quoque non modo aequalibus sed posteriorum quoque saeculorum hominibus latius altiusque spectat, qui litteras quidem antiquas impense diligebant, monumenta neglegebant. Amici verebantur, propter ruinosum urbis statum, veritate famae et opinioni ex libris conceptae non respondente, ne falleret expectationem ipsarum rerum conspectus, neque huius metus ipse fuerat expers. Confitetur contra sibi accidisse, maiorem adhuc quam ratus esset se Romam invenisse. Urbem perambulans in universam temporis cum fabulosi tum certioris memoriam redit, imperatorum enumerat una cum apostolorum et martyrum monumentis. Hic, inquit Euandri regia, hic Caci spelunca, mox Pantheon designans, hoc opus Agrippae, quod falsorum deorum matri veri dei mater eripuit et paulo post hinc, ut fama est, monstrante

Sibylla, senex Augustus Christum vidit infantem. Difficillimum est discernere, quid veris oculis, quid mentis tantum aspexerit: quae rhetori, quae religioso debeantur viatori. Hoc constat eum quidquid viderit curioso obtutu studiosaque cura vidisse, et aequae longe afuisse a superstitione medii aevi, quod vetusta aedificiorum fragmina ut daemonum et larvarum opera horreret, atque a posteriorum humanistarum neglegentia, qui, toti in libris, monumenta mentione vix dignentur. Erasmus, qui uno fere anno ante Lutherum Romae fuit, obiter modo ruinas attingit „priscæ Romae calamitatis cicatrices ac vestigia”. Poemati epico, cui Africa titulus, Scipionis imprimis laudibus celebrandis destinato, inseruit Petrarca accuratiorem urbis descriptionem, qualem illam Carthageniensium legati cum multo stupore vidissent. Sic conspiciunt Poeni in monte Quirinali

nudo — duos adstare gigantes

corpore —

Praxitelis opus Phidiaeque insigne supremi, sunt autem domitores duo illi equorum, qui hodieque ante palatium Quirinale excubias agunt. Recentiore inscriptione Phidiae et Praxiteli attribuuntur: re vera aetatis imperatoriae sunt monumenta, Graeca sectatorum Lysippi exempla imitantia. Medio aevo has statuas populus Romanus a Tiberio erectas esse credebatur in honorem duorum philosophorum Praxitelis et Phidiae, qui quae imperator cogitasset ultro divinare soliti essent.

Haud sine invidia quadam nostrae aetatis viatores legunt

Petrarcam cum duce itinerissaepius Thermarum Diocletianarum testudinem conscendisse, quod aer salutaris et prospectus liber et silentium et votiva solitudo nusquam magis essent. Hodie harum Thermarum rudera cincta sunt vicis populosis et in proxima vicinitate statio ferrearum viarum aedificata est, ut locus semper machinarum stridore et sibilis perstrepat.

Quanquam Petrarcam interiore artis intellegentia caruisse manifestum est, sculpturam non neglegit, immo nimius esse in statuis antiquis praedicat. Gemmas et nummos antiquos, quos ei Romae moranti saepius vinearum fossores emendos offerrent, studiose colligebat. Operae pretium est memorare, Petrarca Patavium incolente ibi primos cum effigie principum Carrariorum nummos esse signatos, quae veterum in hac quoque arte absolutissimas manus imitarentur. Non diu post obitum poetae, primam maiorem statuum equestrem, quae recentiore aevo ex aere conflata est, absolvit Donatello, cuius ingens forma, equi fere Troiani instar, nunc etiam Patavii visitur.

Fuit Petrarca ipso profitente velut in confinio duorum populorum constitutus ac simul ante retroque prospiciens. Quod quia multo latiore sensu quam suspicari poterat ipse verum est, ideo quasi in introitu nostrarum lectionum huius viri studiorum quamvis levem et imperfectam imaginem propositam volui.

ANNOTATIO.

p. 44. Prosper. Ep. Sen. XII. 2. (Opera. Basilcae 1581. p. 946). Ab ipsa pueritia, quando ceteri omnes aut Prospero inhiant aut Aesopi ego libris Ciceronis incubui. Prosperi Aquitani temporibus Petrarcae non modo chronicon sed carmina etiam lectitasse tirones apparet etiam ex loco libri de otio religiosorum, ubi duo eiusdem citat disticha his verbis praemissis: equidem ut pueris novitiisque vestris (alloquitur monachos) placeat ista lecturis, non ineleganter illud ait Prosper. Haec verba procul dubio corrupta sunt: fortasse legendum: Equidem — ut placeam. Ceterum in antiquis editionibus Petrarcae textus corruptelis scatet et interpunctione ubique absurdissima inquinatur.

Pauca quaedam mihi emendanda venerunt obviam:

Res memor. II. 2. Opera. p. 410, agitur de Ciceronis eloquentia: haec est illa facundia — quae ad ultimum Archiam praetorem quondam suum in civitate retinuit. L. **praeceptorem.**

Res memor. IV. 7. p. 488, sed cur, quaeso, Valeri Maxime, quod sequitur siluisti? — An quia Ciceronis libros, unde ista sumebas, in manus posterorum nequequam perventuros credidisti? Neque non lecturos, quibus verbis hic Deiotari auspiciam a Cicerone refellitur. L. neque **nos** lecturos.

Ep. Fam. XXIV. 5, (ad Senecam data est epistula). Fracassetti. III. p. 270.

Veneras, o miserabilis senex, in hominis manus, qui quidquid vellet posset, nil nisi pessimum velle posset. L. qui [cum] quidquid vellet posset.

Locus memorabilis est in libro **de Ignorantia**. p. 1053, unum incidenter hic dixerim, ut errorum meorum iudicium (respondit enim in libro: de ignorantia sua et multorum quatuor iuvenum, qui quondam in Petrarcae domo familiariter versati erant, iudicio, quo ipsi Averroistarum placitis faventes, poetam bonum quidem virum esse sed ignarum sollemni inquisitione habita decreverant) hisque similium refellam, qui vulgi vestigiis insistentes opinari solent et insolenter nec minus ignoranter obicere, multa scripsisse Aristotelem. Neque hic errant. Multa enim scripsit procul dubio, plura etiam quam cogitent, quorum aliqua nondum habeat lingua Latina. At Platonem prorsus illis et incognitum et invisum, nil scripsisse asserunt, praeter unum atque alterum libellum, quod non dicerent, si tam docti essent, quam me praedicant indoctum. Nec literatus (sic optime de Nohac ex ms. Vaticano 3359 f. 28 pro vulgato: literas) ego, nec Graecus sedecim vel eo amplius Platonis libros domi habeo, quorum nescio an ullum isti unquam nomen audierint. Stupebunt ergo si haec audiant. Si non credunt, veniant et videant. Bibliotheca nostra tuis in manibus relicta (loquitur de libris, quos cum Patavium migraret, Venetiae reliquerat et commiserat curae Donati degli Albanzani), non illiterata quidem illa, quamvis illiterati hominis, neque illis ignota est, quam totiens me tentantes ingressi sunt. Semel ingrediantur et Platonem tentaturi (ita et vetus editio et. v. d. de Nohac in libro egregio: Pétrarque et l'humanisme, p. 324, hunc locum distinguunt. Mihi praestare videtur verba ita dividere: non illiterata quidem illa — neque illis ignota est. Quam totiens me tentantes ingressi sunt, semel ingrediantur et Platonem tentaturi, an et ipse sine literis sit famosus: invenient sic esse ut dico meque licet ignarum, non mendacem tamen, ut arbitror, fatebuntur. Neque Graecos tantum, sed (et?) in Latinum versos aliquot (libros?) nunquam alias visos aspicient. Literatissimi homines de qualitate quidem operum iure illi suo iudicent (nimis abundat haec sententia subiectis, praeterea ironia augebitur scribendo: nunquam alias visos aspi-

cient literatissimi 1) homines. De qualitate quidem operum iure illi suo iudicent (de numero autem nec iudicare aliter quam dico, nec litigare litigiosissimi homines audebunt) et quota ea pars librorum est Platonis. Quorum ego his oculis multos vidi, praecipue Barlaam Calabrum Graiae specimen sophiae, qui me Latinarum inscium docere Graecas literas adortus, forsitan profecisset, nisi mihi invidisset mors cet.

Haec verba de Nolhac ita interpretatur: (p. 328, ann. 3). Ils ne trouveront pas seulement, dans ma bibliothèque des ouvrages en grec, mais encore plusieurs traduits en latin qu'ils n'ont jamais vus ailleurs. Que les gens très lettrés jugent selon leur droit de la qualité des ouvrages (car pour la quantité, les plus ergoteurs ne pourront ni ergoter, ni en juger autrement que je dis) et qu'ils constatent quelle partie de ces ouvrages est de Platon. 2) De ces gens très lettrés, j'en ai vu de mes yeux beaucoup et tout d'abord Barlaam le Calabrais etc. Non, opinor, multos viros litteratos per totam vitam suis oculis vidit Petrarcae, qui de Platonis libris recte iudicare possent. Neque hoc dicet poeta si eius verba recte legentur, ita sc.: aspicient literatissimi homines. De qualitate quidem operum iure illi suo iudicent, de numero autem nec iudicare aliter quam dico, nec litigare litigiosissimi homines audebunt. Et quota 3) ea pars librorum est Platonis! quorum ego his oculis multos vidi, praecipue [apud] Barlaam Calabrum, modernum Graiae specimen sophiae, qui me Latinarum inscius docere literas Graecos adortus cet. Anno 1342, anno aetatis trigesimo octavo Petrarca a puero litteris Latinis innutritus harum non fuit inscius, habuit vero praeceptorem de quo ipse (Nolhac p. 236, ann. 2. Fam. XVIII. 2.) sed erat ille vir ut locupletissimus Graecae, sic Romanae facundiae **pauperrimus** et qui ingenio

1) Ironice adversarios suos literatissimos homines, se ipsum vero ficta humilitate illiteratum appellat.

2) Petrarca affirmat se sedecim libros Platonis habere, neque de spuriis ulla mentio.

3) I. e. sedecim illi libri exiguum tantum universorum Platonis operum partem efficiunt.

agilis, enunciandis tamen effectibus (l. affectibus ut recte Fracassetti) laboraret.

Rem. I. 69. Plato de amoribus suis etiam turpibus, quamquam vero philosopho nulla libido non turpis et inconcessa sit (pace tanti viri dixerim) multo licentius scripsit, quam quibus Platonicum nomen [sub]scribendum esset.

Rer. mem. I. 2, op. p. 405 (agitur de Isocrate) hic est ille Graecus orator, de quo in Saturnalibus, quod primum omnia verba soluta et vaga sub numeros arctavit. Quod si accepimus ut carminis inventorem aestimemus ratio temporum obstat. Ita de Nohac p. 319. Editio 1581: quod sic accepimus. L. quod si sic accipimus.

De ignor. p. 1051, illud quoque possibile est, ut id licet aliter dixerim, atque iis omnia iudicantibus, sed non omnia intelligentibus dicere, aliud visus sim. L. ut **idem** licet aliter dixerim, atque — dicere aliud visus sim.

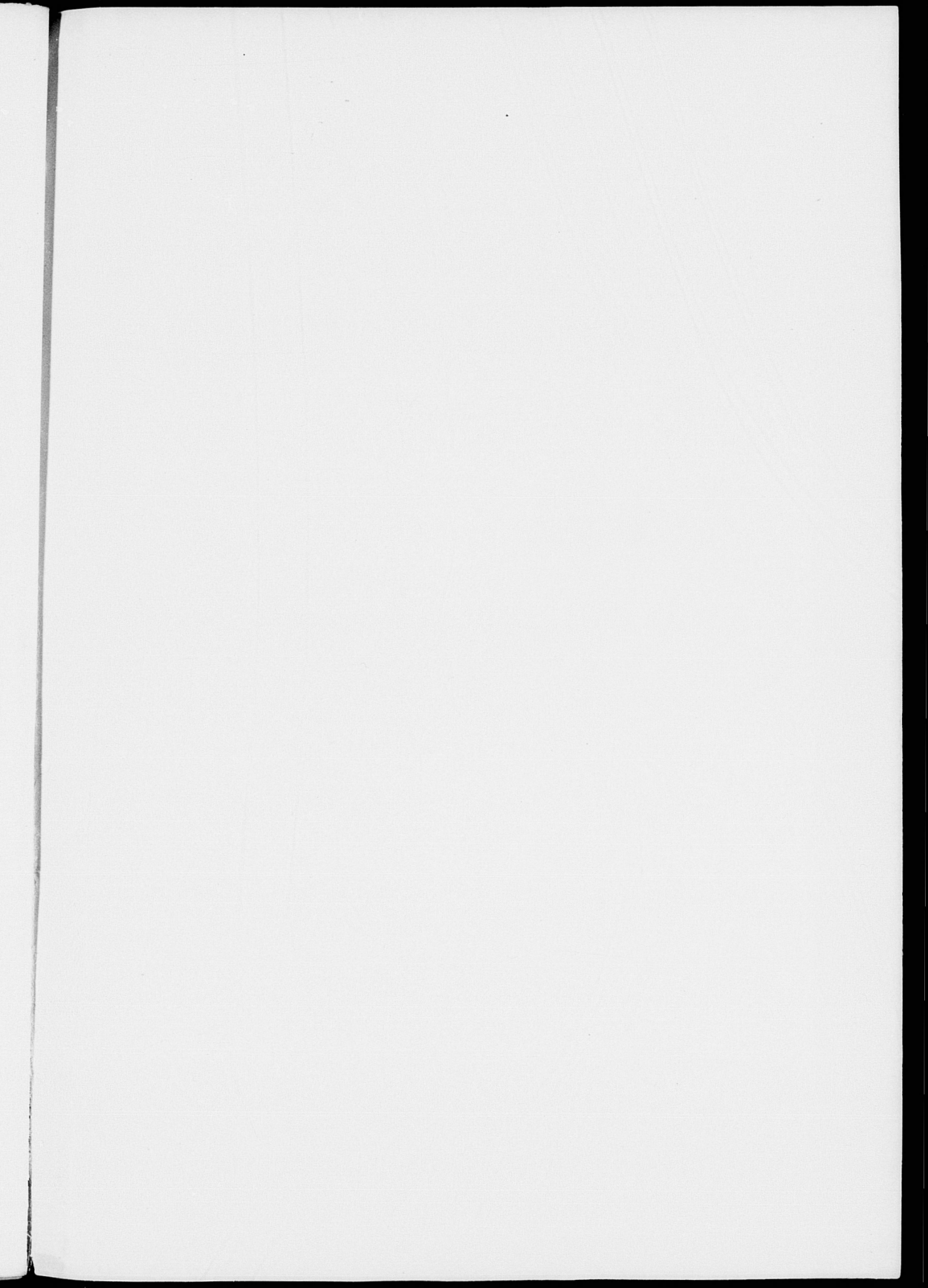
Ib. (cf. Nohac p. 335) nonnumquam sed non qua decuit melior factus ad me redii, et saepe mecum et quandoque cum aliis questus sum, illud rebus non impleri, quod in primo Ethicorum philosophus idem ipse praefatus, eam scilicet philosophiae partem dixi (Nohac: dixit), non ut sciamus, sed ut boni fiamus. Antea sibi Aristotelem ex rudibus versionibus Latinis intellegere visus erat, nunc postquam adversariorum arrogantia coactus est rem denuo perpendere (non qua decuit, i. e. non ab illis neque ea ratione qua erroris convinci debui) sententiam mutavit. Nonnumquam est corruptum: fortasse alia quoque sed procul dubio adverbium nunc in hoc vocabulo latet: nunc sed non qua decuit melior factus — eam scilicet philosophiae partem **disci**, non ut sciamus cet. Pro: melior factus expectaveris: meliora doctus.

Ep. Sen. XV. 1, p. 946. Seu propter respectum famae tuae, longe etiam te dolentis. L. longe etiam **a** te **redolentis**.

In observationibus de horticultura, quas Palladii exemplari intulit Petrarca (Nohac p. 390) scribendum erit: per eosdem dies roris

marini [**viv**]acissimam ut apparet plantam cum radice infodi in orto cultiore.

De Nolhac p. 389 complures citat annotationes quas Petrarca in foliis exemplaris Horatiani, quod nunc Florentiae est, exaravit. Sic Epist. I, 5, 28, umbras vocat ignavos convivas qui, cum habeant virorum speciem, nihil nisi umbrae sunt. Sic de militantibus in Africa bello punico tertio dicit Cato. Ad haec editor ascribit: Je ne retrouve ce mot ni dans les discours que prête Tite Live à Caton, ni dans le „De re rustica” ni dans „M. Catonis quae extant” ed. Jordan. Res ipsa narratur Plutarch. vita Catonis maioris c. 27, quomodo vero huius loci notitia ad Petrarcam, qui nullum Plutarchi librum novisse dicitur (Nolhac p. 314) pervenire potuerit, viderint viri Petrarcani.

2. 9848